

**MÜƏLLİM ƏMƏYİNİN FAYDASI
BENEFITS OF TEACHER WORK
ПРЕИМУЩЕСТВА РАБОТЫ УЧИТЕЛЯ**

UOT 37.1.

Əsmət İdris qızı İsmayılxanova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosenti,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

<https://orcid.org/0000-0002-1151-4440>

E-mail: a.ismayilxanova@gmail.com

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(5\).29-33](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(5).29-33)

**QABAQCIL TƏCRÜBƏLƏRİN ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ VƏ GƏNC NƏSLİN İNKİŞAFINDA
MÜƏLLİM FƏALİYYƏTİ**

Asmet Idris Ismailkhanova

associate professor, doctor of philosophy in pedagogy,

Azerbaijan State Pedagogical University

**TEACHER'S CONTRIBUTION TO TEACHING ADVANCED EXPERIENCE AND
DEVELOPING THE YOUNGER GENERATION**

Асмет Идрис гызы Исмаилханова

доцент Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,

доктор философии по педагогике

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧИТЕЛЯ В ИЗУЧЕНИИ ПЕРЕДОВОГО ОПЫТА И РАЗВИТИИ
МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ**

Xülasə. Müəllif yazmış olduğu məqalədə qeyd edir ki, hər bir fənn müəllimi şagirdlərin müstəqil çalışmasının əhəmiyyəti dərk etməli, öyrənmənin yollarını şagirdlərə başa salaraq müstəqil çalışmalarına şərait yaratmalıdır. Müəllimin əsas fəaliyyəti qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsi və onun yayılmasında mühüm rolə malikdir. Qabaqcıl pedaqoji təcrübə dedikdə pedaqoji kollektivin bütün üzvlərinin fəaliyyətində nümunə ola- caq iş təcrübəsinin öyrənilməsi, onların ümumiləşdirilərək tətbiq edilməsi və yayılması nəzərdə tutulur.

Təcrübələr göstərir ki, məktəbdə qabaqcıl təcrübənin öyrənilib ümumiləşdirilməsi, yayılması və tət- biqi müəllimin pedaqoji ustalığından bilavasitə asılıdır. Doğrudur qabaqcıl pedaqoji təcrübə müşahidələr, ax- tarışlar yolu ilə hazır vəziyyətdə tapılmaz, onu hazırlayaraq təşkil etmək lazım gəlir. Sonra isə mütərəqqi me- todlar və priyomlar üzərində işlənməli, onları təkmilləşdirərək qabaqcıl təcrübə səviyyəsinə qaldırılmalıdır. Bundan sonra isə qabaqcıl təcrübə təbliğ olunmalıdır. Müəllif sonda onu da qeyd edir ki, yeniyetmə və gənclərin inkişafında və qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsində müəllimin fəaliyyəti əsas götürülür.

Açar sözlər. *Qabaqcıl təcrübə, müəllim fəaliyyəti, metod, priyom, problem-situasiya, milli əxlaq, iradi keyfiyyətlər, hörmət və tələbkarlıq*

Abstract. Author emphasises that every subject teacher must recognise the importance of students' independent preparation, creating conditions for it by explaining the paths to acquiring knowledge. The core activity of the teacher plays a crucial role in teaching advanced experience and its dissemination. Advanced pedagogical experience is understood as teaching experience that serves as a model for all members of the collective, as well as the summarising, application, and spread of such experience. Experiments show that summarising, applying, and spreading advanced experience in schools directly depends on the teacher's pedagogical skill. However, it is impossible to find advanced pedagogical experience in ready-made form solely through searches and observations; the appropriate conditions must be prepared and organised in advance. Next, work must be done on progressive methods and techniques, improving them and raising them to the level of advanced experience. After this, the advanced experience should be disseminated. At the end of the article, the author also notes that

pedagogical activity forms the basis for the development of adolescents and youth, as well as for teaching advanced experience.

Keywords: *advanced experience, pedagogical activity, method, technique, problem-situation, national etiquette, willpower qualities, respect, and exactingness*

Аннотация. Автор отмечает, что каждый учитель-предметник должен осознавать важность самостоятельной подготовки учащихся, создавать условия для этого, объясняя им пути постижения знаний. Основная деятельность учителя играет важную роль в обучении передовому опыту и его распространению. Под, применение и распространение такого опыта. Эксперименты показывают, что обобщение, передовым педагогическим опытом понимается обучение опыту, который является образцовым для всех членов коллектива, а также обобщение применение и распространение передового опыта в школе напрямую зависит от педагогического мастерства учителя. Правда, найти передовой педагогический опыт в готовом виде путём поисков и наблюдений невозможно, соответствующие условия для этого следует подготовить, организовать заранее. Далее следует работать над прогрессивными методами и приёмами, совершенствовать их и поднять до уровня передового опыта. А после этого передовой опыт должен быть распространён. В конце статьи автор также отмечает, педагогическая деятельность является основой развития подростков и молодёжи, а также обучения передовому опыту.

Ключевые слова: *передовой опыт, педагогическая деятельность, метод, приём, проблема-ситуация, национальный этикет, волевые качества, уважение и требовательность*

Cəmiyyətin özəyi hesab edilən hərtərəfli inkişaf edən insan ölkənin bütün sahələrində tərbiyə edilir: istehsalat və əmək kollektivləri, radio, televiziya, mətbuat-bütün bunların hər biri bu vacib vəzifənin həll edilməsində yaxından iştirak edir. Bu vacib məsələnin həll edilməsi işində ümumtəhsil müəssisələrinin rolu daha böyükdür.

1- Hər bir insanın uşaqlıq və yeniyetməlik dövrü məktəblərdən keçir;

2- Məktəb insanın əxlaqının və biliyinin formalaşdığı dövrü əhatə edir;

3- Əsas vəzifəsi şagirdlərini təlim-tərbiyə etməkdən ibarət olacaq mütəxəssis pedaqoji kadrlar məhz məktəbdə fəaliyyət göstərir. Onlar cəmiyyətin gələcəyini, ümidlərini tərbiyə edir. Odur ki, hal-hazırkı dövrdə təlim prosesində müəllim-dən şagirdləri fikirləşməyə, axtarış tapmağa sövq etmək və çox çalışdırmaq tələb edilir. Müəllim müstəqil işləmək üçün şagirdlərinə müxtəlif düşündürücü tapşırıqlar verərək, sərbəst çalışmanın üsullarını onlara öyrətməlidir. Bu məqsədlə peşəsinin ustası olan müəllim dərstdə mövzuya uyğun problem-situasiya yaradır, düşündürücü suallar verir, evristik müsahibə aparır. Təlim prosesində şagirdlərin fəallığını təmin edir, sərbəst şəkildə bilik və bacarıqlar əldə etməyə onları sövq edir. Eyni zamanda hər bir fənn müəllimi şagirdlərin müstəqil çalışmasının əhəmiyyəti dərk etməli, öyrənmənin yollarını şagirdlərə başa salaraq müstəqil çalışmalarına şərait yaratmalıdır. İndi məktəblərin əksəriyyətində texniki vasitələrlə təchiz edilmiş fənn kabinetləri vardır ki, bu da müəllimin öy-

rədicisi fəaliyyətini səmərələşdirir, şagirdlərə qısa zamanda daha çox məlumat verməyə imkan yaradır. Müasir məktəbin müəllimləri kompüterdən, internetdən daha fəal istifadə edərək öyrətmək prosesinin əhəmiyyətini artırır [4. s.216]. Müəllim fəallığının özünəməxsus mərhələləri mövcuddur:

– istədiyi məqsədə çatmaq üçün plan hazırlamaq;

– arzu etdiyi nəticəni almaq üçün müəyyən hazırlıq işləri görmək;

– məsələni həll edərək məqsədinə çatmaq üçün vacib hərəkətlər həyata keçirmək;

– gördüyü işlərin təhlilini aparmaq və ona qiymət vermək;

– qazanılan təcrübəyə əsasən sonrakı fəaliyyəti təkmilləşdirmək.

Qeyd etmək lazımdır ki, müəllim fəaliyyətinin səmərəsi siyasi, iqtisadi, elmi, təşkilati amillərdən asılıdır. Eyni zamanda müəllim fəaliyyətinin səmərəli olması üçün onların psixikasının dinamikası və strukturu fəaliyyətlərinin dinamikası və strukturuna uyğun olsun. Müəllim özünün tələbkərliliyi ilə şagirdlərə olan hörmət hissini əlaqələndirməyi bacarmalıdır.

Təlim prosesinin səmərəliliyini artıran mühüm amillərdən biri də işgüzar, rəngarəng mənəvi və psixoloji cəhətləri özündə birləşdirən müəllim şəxsiyyətidir. Rus pedaqogisinin atası adlandırılan K.D.Uşinski qeyd edirdi ki, “Yeni-yetmələri ilə üzbəüz olan müəllim-tərbiyəçi tər-

biyə prosesinin müvəffəqiyyətli olması üçün bütün imkanları öz şəxsinə birləşdirməlidir.”

Kamil müəllimin öz şəxsiyyətinin təsir qüvvəsindən müəyyən məqsədlər üçün necə istifadə etməsi, onun şəxsi nüfuzunun təsirini necə yönəldəcəyi və bu təsirin onların şüurlu fəaliyyət, iradə, bacarıq, məharət və qabiliyyətindən asılıdır. Hətta məzunlardan müəllimdə nüfuz yaradan keyfiyyətlər hansılardır sualına onlar müəllimin öz fənnini yaxşı bilməsi, mədəniyyəti, işinə olan məhəbbəti, prinsipliliyi, səmimi və ədalətli olması, tələbkər, namuslu və nəzakətli olması, şagird şəxsiyyətinə hörmət etməsi kimi cəhətləri vurğulayırlar. Təlim prosesində müəllimin vacib vəzifələrindən biri də şagirdləri tərbiyə etməkdir. Gənc nəslin tərbiyə edilməsinin əhəmiyyəti istər tərbiyə proqramında, istərsə də məktəb və tərbiyə haqda qərarlarda və göstərişlərdə öz əksini tapmışdır. Gələcəkdə acı nəticələrin baş verməməsi üçün uşaqlara hələ kiçik yaşdan fəaliyyətin vəhdəti, sözlə işin birliyi ruhunda tərbiyə vermək lazımdır. Bu prosesdə tərbiyənin inandırma və alısdırma metodlarını tətbiq etmək lazımdır. Şagirdlərdə təlimlə bərabər ictimai-faydalı əməklə məşğul olmaq, kollektiv naminə çalışmaq, öz qüvvəsinə inam, ümumi işlərin xeyrinə məsuliyyət hissi keçirmək, qoyulan qaydalara əməl etmək, yaşlı insanlara hörmət etmək, yoldaşlarına kömək etmək kimi nəsim hissələr tələq etmək vacib əməllərdəndir. Onlara əməyin çətinliklərinə dözmək, qarşılarına çıxan çətinliklərə qalib gəlmək kimi iradi keyfiyyətlər aşılamaq lazımdır [3.s. 116]. Şagirdlərin həyatını təşkil edən, onlarda ictimai fəallıq oyadan tədbirləri fənn müəllimləri təkbəşinə həyata keçirmir, bu işdə onlara gənclər təşkilatlarının fəalları, uşaq birlikləri yaxından köməklik göstərirlər. Müəllimlər bu tədbirlərin təşkilində və həyata keçirilməsində sinif rəhbərlərinin köməyindən istifadə edirlər. Bütün tərbiyəvi tədbirlər valideynlərlə vəhdətdə təşkil edildikdə daha çox səmərə verir. Burada müəllimin əsas vəzifəsi valideynlərlə fəal iş aparmaq, valideynlər arasında pedaqoji biliklər yaymaqdan ibarətdir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, uşaqların hərtərəfli inkişafında ailə mühüm amildir. Əgər tərbiyə prosesində məktəblə ailənin tələblər üst-üstə düşərsə tərbiyə prosesi maneəsiz keçər və uşaq məktəb və ailənin vahid təsiri altında normal inkişaf edib formalaşar. Əks təqdirdə ailə və məktəbin tələblərində təzad yaranarsa uşağın inkişafında öz mənfi təsirini göstərər.

Bəzən valideynlərin savadsızlığı, təcrübəsizliyi uşaqların tərbiyəsində mənfi təsirini göstərir. Odur ki, burada da müəllimlərin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Belə ki, onlar valideynlərlə iş aparmalı, onları pedaqoji bilik və bacarıqlarla silahlandırmalıdır. Bu vəzifə müəllimlərin pedaqoji işlərinin əsas tərkib hissəsini təşkil etməlidir [4.s.59].

Elə bu səbəbdən A.S.Makarenko yazırdı ki, “Məktəb dövlət təşkilatıdır. Ona görə də məktəb, dövlət tərbiyəsinin müvəkkili kimi, ailə tərbiyəsinə təsir etməlidir.” Hər bir sinif rəhbəri, ayrı-ayrı fənn müəllimləri valideyn iclaslarında, yaxud valideynlərlə fərdi söhbətlərində uşaqları düzgün tərbiyə etməyin yollarını onlara göstərməlidirlər.

Bu vəzifələri səmərəli şəkildə həyata keçirən müəllim tərbiyə işinin keyfiyyətini artıraraq Vətən üçün, xalq üçün hərtərəfli inkişaf etmiş insanlar yetişdirilməsinə nail olar.

Müəllimin əsas fəaliyyəti qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsi və onun yayılmasında mühüm rolə malikdir. Bildiyimiz kimi qabaqcıl pedaqoji təcrübə düşünülmüş, uzun müddətli, sınaqdan uğurla keçmiş, yoxlanılmış, səmərəli nəticələrə əsaslanmış və müəllim fəaliyyəti üçün norma ola biləcək təcrübədir. Qabaqcıl pedaqoji təcrübə dedikdə pedaqoji kollektivin bütün üzvlərinin fəaliyyətində nümunə olacaq iş təcrübəsinin öyrənilməsi, onların ümumiləşdirilərək tətbiq edilməsi və yayılması nəzərdə tutulur. Bu tip təcrübələr müxtəlif olmaqla bərabər, onların məktəb daxilində öyrənilərək yayılması yolları da müxtəlifdir. Hal-hazırda qabaqcıl təcrübələrin öyrənilməsi, tətbiqi və yayılması aşağıdakı kimi həyata keçirilməkdədir: ölkə miqyaslı, Muxtar Respublika miqyaslı, rayon (şəhər) miqyaslı, məktəbdaxili qabaqcıl təcrübədir ki, bunlar ümumiləşdirilərək kütləvi şəkildə yayılır. Məktəbdə öyrənilməsi və yayılması məsləhət bilinən qabaqcıl pedaqoji təcrübəni əks etdirəcək guşələr, sərgilər və stendlər təşkil olunur.

Onu da qeyd edək ki, təcrübənin əsas ideyası və metodik yolları metodik şuralar və seminarlar vasitəsilə öyrənilərək ümumiləşdirilir, müəllim və tərbiyəçilərin əməli fəaliyyətində sınaqdan keçirilərək yayılır. Bu cür qabaqcıl təcrübələr heç də kollektivin bütün üzvləri tərəfindən eyni səviyyədə qəbul edilmir. Kimisi qabaqcıl iş üslubuna yaradıcı və tənqidi yanaşır, bəzisi isə əksinə mexaniki və qeyri-tənqidi yanaşır. Odur ki, məktəb rəhbərliyi ölkə miqyaslı qabaqcıl pedaqoji təcrübənin təcrübəsi olmayan gənc

müəllimlər tərəfindən tətbiqinə və təbliğinə ciddi yanaşmalı və bu təcrübələrin tətbiq edilməsini mütəmadi yoxlamalıdır.

Əsas problemlərdən biri də qabaqcıl təcrübənin necə tətbiq edilməsi məsələsidir. Təcrübələr göstərir ki, məktəbdə qabaqcıl təcrübənin öyrənilib ümumiləşdirilməsi, yayılması və tətbiqi müəllimin pedaqoji ustalığından bilavasitə asılıdır. Doğrudur qabaqcıl pedaqoji təcrübə müşahidələr, axtarışlar yolu ilə hazır vəziyyətdə tapılmır, onu hazırlayaraq təşkil etmək lazım gəlir. Bunun üçün məktəb rəhbəri ayrı-ayrı müəllimlərin dərslərində iştirak etməli, sinifdə, sinifdən-kənar və məktəbdən-kənar tədbirləri, fakültativ məşğələləri müşahidə etməli, sinif rəhbərinin, tərbiyəçi və müəllimlərin tətbiq etdikləri metodlara və priyomlara səthi yanaşmamalı, hər şeyə diqqət yetirməlidirlər. Sonra isə mütərəqqi metodlar və priyomlar üzərində işlənməli, onları təkmilləşdirərək qabaqcıl təcrübə səviyyəsinə qaldırmalıdır. Bundan sonra isə qabaqcıl təcrübə təbliğ olunmalıdır.

Qabaqcıl pedaqoji təcrübənin yayılması üçün aşağıdakı formalardan istifadə etmək məqsədə uyğun hesab edilir:

1. Qabaqcıl təcrübə sahibinin kollektiv qarşısında öz iş təcrübəsi ilə əlaqəli çıxışı;
2. Məktəb rəhbərlərinin qabaqcıl pedaqoji təcrübə haqqında məlumatının dinlənilməsi;
3. Yayılması məsləhət görülmən təcrübə haqqında referat hazırlayıb müzakirəsini təşkil etmək;
4. Qabaqcıl təcrübəni əks etdirəcək sərgiləri, stendləri, əyani vəsaitləri, albomları, fotoşekilləri, əlyazmaları nümayiş etdirmək;
5. Təşkil edilmiş açıq dərslərdə, tədbirlərdə pedaqoji kollektivin bütün üzvlərinin iştirakını təmin etmək;
6. Mütəmadi çıxarılan divar qəzetlərinin və bülletenlərin imkanlarından geniş istifadə etmək;
7. Əlyazması hüququnda olan məcmuələr buraxılmasına şərait yaratmaq;
8. Elmi-praktik konfranslar təşkil etmək;
9. Həm Pedaqoji Şura, həm də istehsalat müşavirəsi tribunallarından geniş istifadə etmək.

Eyni zamanda qabaqcıl təcrübənin öyrənilərək ümumiləşdirilməsində və təbliğ edilməsində əsas məqsəd məktəb təcrübəsində onu tətbiq edərək təlim-tərbiyənin keyfiyyətinin yüksəldilməsindən ibarətdir. Bu proses isə qabaqcıl təcrübənin öyrənilərək ümumiləşdirilməsi və yayıl-

masında ən vacib mərhələdir. Bu vacib mərhələnin səmərəsi müəllimin yaradıcılıq qabiliyyətinə asılıdır. Qabaqcıl təcrübənin tətbiq edilməsi özlüyündə yaradıcı prosesdir. Prosesdə qabaqcıl təcrübə hər bir fənn müəlliminin təşəbbüsü və müstəqilliyi ilə birləşdirilərsə, nəticə daha çox müsbət səmərə verə bilər. Odur ki, ümumtəhsil müəssisələrində qabaqcıl təcrübənin yayılmasına diqqət yetirilməli və daha çox münbit şərait yaradılmalıdır. Məktəb rəhbərləri qabaqcıl təcrübənin öyrənilərək ümumiləşdirilməsi və yayılmasını daim düşünməli, pedaqoji kollektiv içərisində həyata keçirilən metodik işin ən mühüm növü kimi diqqətdən kənarda qalmamalıdır.

Sonda onu qeyd etmək lazımdır ki, məktəbin hazırkı mərhələsində qabaqcıl təcrübənin öyrənilərək ümumiləşdirilməsi və yayılmasının aktual problemlər cərgəsindədir. Onun düzgün həyata keçirilməsində bütün pedaqoji kollektiv səylə çalışmalıdır. Bu problemin həlli təkcə məktəbin deyil, eyni zamanda təkmilləşdirmə və elmi-tədqiqat institutlarının da məsul vəzifələrindən biri olmalıdır.

Bu təşkilatlar da təlim-tərbiyə prosesinə faydalı ola biləcək istənilən təşəbbüsü, yəni qabaqcıl təcrübəni araşdırmalı, geniş yayılması üçün əllərində olan imkanlardan maksimum dərəcədə istifadə etməlidirlər.

Nəticə. Sonda qeyd etmək lazımdır ki, hər bir fənn müəllimi şagirdlərin müstəqil çalışmasının əhəmiyyəti dərk etməli, öyrənmənin yollarını şagirdlərə başa salaraq müstəqil çalışmalarına şərait yaratmalıdır. Məktəb rəhbərləri qabaqcıl təcrübənin öyrənilərək ümumiləşdirilməsi və yayılmasını daim düşünməli, pedaqoji kollektiv içərisində həyata keçirilən metodik işin ən mühüm növü kimi diqqətdən kənarda qalmamalıdır.

Problemin aktuallığı. Məktəbin hazırkı mərhələsində qabaqcıl təcrübənin öyrənilərək ümumiləşdirilməsi və yayılmasının aktual problemlər cərgəsindədir. Onun düzgün həyata keçirilməsi bütün pedaqoji kollektivin üzərinə düşən mühüm vəzifədir.

Problemin elmi yeniliyi. Hər bir fənn müəllimi şagirdlərin müstəqil çalışmasının əhəmiyyəti dərk etməli, öyrənmənin yollarını şagirdlərə başa salaraq müstəqil çalışmalarına şərait yaratmalıdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Müəllimlər və məktəbin digər pedaqoji kollektivi mütərəqqi metodlar və priyomlar üzərində işlənməli, onları təkmilləşdirərək qabaqcıl təcrübə səviyyəsinə qaldırmalıdır. Bundan sonra isə qabaqcıl təcrübə təbliğ olunmalıdır.

Ədəbiyyat

1. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu // 19 iyun 2009-cu ildə qəbul edilmişdir. – Bakı: 2010. –79 s.
2. Азадалиева, III.M. (2015) Основные направления диверсификации и развития высшего педагогического образования в Азербайджане (1921–1991 гг.) // Annales – Analiza Istrske in Mediteranske Študije. Series Historia et Sociologia. – Koper (Slovenia), 2015. –s. 359-368. (Web of Science)
3. Azadaliyeva, Sh.M. (2023) The role of Heydar Aliyev in the development of education in Azerbaijan // Proceedings of the 4th International Conference on Humanities and Social Sciences (ICSHRS). - Dubai, April 14-16, -P. 115-120
4. Xudiyeva, F.T. Təlim prosesində müsbət motivasiyanın yaradılmasında müəllimlərin əhəmiyyətli rolu //Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu, Elmi əsərlər. –Bakı, 2025. №5, –s.58-61.
5. Əhmədov, H.M. XX əsr Azərbaycan məktəbi / H.M. Əhmədov. –Bakı: Maarif, –2000, –362 s.
6. Mehrabov, A.O. Təhsil sistemində keyfiyyət təminatının metodoloji məsələləri // –Bakı: Ali təhsil və cəmiyyət –2012. №1, –s.68-74
7. Həşimov, Ə.Ş. Azərbaycan Xalq Pedaqogikası / Ə.Ş. Həşimov, F.B. Sadıqov –Bakı: Cəmiyyət, –2000. –272 s.
8. Təhsilin idarə edilməsinin aktual problemləri / Ş. Qəribov, İ. Əsədova, T. İsmayılova [və.b.] –Bakı: Şahin-MB, –2016. –192 s.
9. İsmixanov, M.A., Bəxtiyarova R.Ə. Məktəbin idarə edilməsi / Dərs vəsaiti. –Bakı: 2012. –235 s.

Redaksiyaya daxil olub: 09.07.2026